
УДК 159.9:351.74

О. О. ЄВДОКИМОВА,

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4211-7277>;*

Н. В. АЛЕКСЄЄНКО,

*викладач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1975-3745>*

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА РИСА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Представлено результати теоретичного дослідження проблеми інноваційної компетентності у професійній діяльності як важливої риси фахівця в сучасному суспільстві. Розглянуто дефініцію поняття інноваційної компетентності в різноманітних літературних джерелах та визначено основні наукові підходи щодо визначення змісту та структури цього феномена. Інноваційна компетентність розуміється як обов'язкова компетенція фахівця, без наявності якої унеможливується ефективне виконання професійної діяльності особистістю, оскільки потребує від неї готовності до змін у зв'язку з постійними нововведеннями та модернізаціями, що відбуваються в суспільстві.

Ключові слова: *інноваційна компетентність, професійна діяльність, компетенція, фахівець, нововведення, готовність до змін.*

Yevdokimova, O.O. and Aleksieienko, N.V. (2017), "Innovative competence as a professionally important feature of a modern specialist" ["Innovatsiina kompetentnist yak profesiino vazhlyva rysa suchasnoho fakhivtsia"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 146–152.

Постановка проблеми. Сучасність проблематизувала та виділила нові вектори сучасних наукових пошуків у зв'язку із соціальними, куль-

турними, політичними перетвореннями, яких в останні роки зазнала Україна. Все більшої актуальності набуває тема вивчення інновацій та

шляхів їх упровадження в професійну діяльність. Значна кількість наукових праць зосереджена на вивченні таких феноменів, як «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційна компетентність». На наш погляд, найбільш затребуваним є вивчення інноваційної компетентності як необхідної складової будь-якої професійної діяльності, яка потребує від сучасного фахівця готовності швидко адаптуватися до змін, здатності якісно інтегрувати отримані знання у професію та вміння використовувати їх на практиці.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні напрацювання останніх років свідчать, що проблема інноваційної компетентності фахівця висвітлюється в різних сферах суспільного буття: філософії, педагогіці, психології, соціології, але найбільш поширеною та детально розкритою вона є у сфері освіти та виховного процесу. Ми вважаємо, що ця проблема, незважаючи на активне звернення науковців до питання інноваційної компетентності фахівця як важливої складової у професійній діяльності, вимагає не тільки поширення емпіричних досліджень, але й більш детального теоретичного аналізу в психологічному ракурсі.

За останній рік у доробку української науки з'явилося чимало робіт, пов'язаних з інноваційністю майбутніх фахівців, до яких слід віднести дисертаційні дослідження В. П. Чудакової, Ю. О. Лукомської, Н. П. Тубальцевої, О. М. Ковальчук, В. В. Ягоднікової та інших.

У нашому теоретичному огляді ми пропонуємо розглянути інноваційну компетентність у рамках компетентнісного підходу, оскільки такий підхід дозволяє забезпечити якісну підготовку майбутнього фахівця до виконання ним професійної діяльності в сучасних мінливих умовах. Ми переконані, що застосування цього підходу надасть можливість забезпечити формування інноваційної компетентності фахівця як важливої професійної якості, що забезпечить його працевлаштування в майбутньому та значно розширить його можливості як професіонала. На сьогодні в науці представлено досить багато трактувань поняття «інноваційна компетентність», а також спостерігаються різноманітні теоретичні розбіжності в дефініції даного феномена. Тому для всебічного розгляду цього питання необхідно звернутися до найбільш цікавих і змістовних тлумачень зазначеного терміна, які представлені в науковому обігу.

Ми з'ясували, що досліджувана нами тема досить широко представлена як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Спостерігаються різноманітні наукові підходи щодо вивчення

інноваційної компетентності фахівця, інноваційної діяльності та готовності особистості до інновацій.

Так, В. С. Лазарєв та Б. П. Мартиросян стверджують, що поняття «інноваційна діяльність» потрібне для усунення розбіжностей між бажаним та наявним, що, у свою чергу, потребує певних нововведень [1, с. 16].

Варто розрізнити поняття «інновація» та «нововведення». Сучасними вітчизняними вченими поняття «нововведення» розглядається як форма організації інноваційної діяльності; комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу (новації) [2, с. 9]; цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження нові стабільні елементи [3, с. 53]; перехід певної системи з одного стану в інший відповідно до свого життєвого циклу [3, с. 53].

Запропоноване В. П. Чудаковою визначення терміна «інноваційна діяльність» дозволяє охарактеризувати його зміст більш детально – як «діяльність з удосконалення чи оновлення шляхом створення, розповсюдження та освоєння нових ефективних засобів і способів досягнення цілей, що мають на меті підвищення їх ефективності ... у площині психологічного аналізу за теорією діяльності, «інноваційна діяльність» виступає як динамічна система, що має складові: ціль, мотив, планування, переробку інформації, концептуальну модель, оперативний образ, прийняття рішень, конкретні дії, перевірку результатів і корекцію дій» [4, с. 18].

Ми вважаємо, що необхідно звернути увагу на всебічне вивчення готовності особистості до інноваційної діяльності, яку у своїй дисертаційній роботі наводить В. П. Чудакова. Дослідниця досить ґрунтовно обговорює дану тему і вперше в науковий обіг вводить і розкриває зміст таких наукових термінів, як «інноваційна діяльність персоналу освітніх організацій», «психологічна готовність до інноваційної діяльності», «неготовність до інноваційної діяльності» та інших. Психологічну готовність до інноваційної діяльності авторка трактує як «інтегральний показник рівня та розвитку інноваційної тенденції, що поєднує значущі компонентти для прискореного впровадження нововведень. Вона суб'єктивно сприймається як легкість здійснення інноваційних дій. Психологічна готовність «накопичується» у процесі виникнення особистих спроб використання нових технологій та відображається (суб'єктивно у самооцінках та об'єктивно у діях), як позитивні зміни впевненості виконання інноваційних дій»; у свою чергу, неготовність до інноваційної діяльності вчена визначає як «виникнення стану

опору, незадоволеності, емоційного відхилення діяльності в новому стилі та інноваційними засобами» [4, с. 209].

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми інноваційної компетентності у професійній діяльності як важливої риси фахівця в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Як ми наголошували раніше, в наукових розробках провідних учених спостерігаються різноманітні точки зору щодо визначень інновацій, встановлення специфіки діяльності, що потребує впровадження інновацій, необхідності формування у фахівця інноваційної компетентності.

У сучасних наукових дослідженнях висвітлюється безліч різноманітних підходів у вивченні готовності фахівця до інноваційної діяльності в професії: прийняття рішення щодо нововведення (Б. Твісс); проблеми ефективності інновацій (Б. Санто); взаємодія інноваторів і трудового колективу (А. І. Пригожин); інноваційна діяльність як важлива риса в становленні сучасного фахівця (Д. Р. Вахітов).

Виходячи з того, пропонуємо визначити термінологічний апарат дослідження. Більшість дослідників пропонують розрізняти поняття «компетенція» та «компетентність»: компетенція відображає безліч питань, які спрямовані на відображення змісту, структури, функціонального апарату майбутньої компетентності; компетентність – це вже результат засвоєних особистістю нових професійних умінь на практиці.

Колектив науковців, які здійснили спробу створити систему гуманітарної та технологічної підготовки молоді до інноваційної діяльності, на аналізі великої кількості наукових праць наводять власну дефініцію поняття «інноваційна компетентність», яка ними розуміється як інтегральна характеристика людини, що включає в себе комплекс різноманітних ключових компетенцій, таких як дослідницька, стратегічна, креативна, комунікативна, інформаційна, економічна, правова та інші. Дослідники вважають, що для успішної інноваційної діяльності людині необхідно здійснити пошук необхідної інформації, використовуючи при цьому різноманітні методи пізнання, знати структуру діяльності та засоби її раціональної організації, передбачити вплив своєї роботи на навколишнє середовище та на особистість у цілому [5].

На думку Г. А. Низамової, основними якостями інноваційної людини є креативне мислення, підприємливість, мотивація до успіху, готовність до розумного ризику, відкритість новому, моральна відповідальність за свою діяльність, здатність до інтелектуальної діяльності [6, с. 114].

Науковці О. О. Шмельова та П. О. Кисляков визначають такі функції інноваційного потенціалу:

- цільова функція обумовлює реалізацію в професійній діяльності інноваційного ресурсу особистості;
- мотиваційна функція задає потребу в реалізації готовності до інновацій;
- креативна функція створює умови для узагальнення знань, пошуку закономірностей та відкриттів у вирішенні поставлених завдань;
- прогностична функція забезпечується здатністю до оцінки умов та антиципації засобів і результатів інноваційної діяльності;
- трансформаційна функція являє собою закладену можливість досягнення певної мети;
- функція розвитку визначає перехід від одного якісного стану до іншого;
- функція формування інноваційного професійно-орієнтованого досвіду забезпечує його трансляцію;
- функція практико-орієнтованості є інтегруючою в актуалізації інноваційного потенціалу фахівця та виявляє себе в готовності особистості генерувати нові знання в галузі інновацій і застосовувати їх для потреб професійної практики та вирішення нових завдань, у застосованості сформованого комплексу інноваційних умінь, інноваційного досвіду та компетентності. Науковці зазначають, що ефективність розвитку інноваційного потенціалу забезпечується лише сукупністю цих функцій [7, с. 231–232].

Зв'язок між інноваційним потенціалом та інноваційною діяльністю, на думку О. О. Шмельової та П. О. Кислякова, носить прямий характер: інноваційна діяльність – це рух від інноваційного потенціалу до інновації, його трансформація з метою отримання і застосування нового продукту [7, с. 232].

На наш погляд, у психологічному сенсі інноваційний потенціал може бути визначений як міра здатності до реалізації інноваційних перетворень і впровадження інновацій, тобто наявність необхідних психологічних ресурсів і ступінь інтенсивності їх використання для забезпечення ефективного виконання фахівцем інноваційної діяльності та ретрансляції інноваційного досвіду.

Щодо готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності цікавою є праця О. М. Ковальчук, яка поглибила й конкретизувала дефініцію поняття готовності до інноваційної діяльності на прикладі фахової підготовки магістрів та дійшла висновку, що готовність магістрів гуманітарних спеціальностей до інноваційної професійної діяльності трактується «як інтегративне цілісне новоутворення, що

визначається мірою інноваційно зумовленого продуктивного опредметнення професіоналізму магістрів, має компонентну будову і включає спрямованість на інноваційну діяльність (потреби, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації), професійно-операційну підструктуру (наявність фахових інноваційно зумовлених знань, умінь, навичок), самосвідомість (здатність до самоконтролю, самовдосконалення і саморефлексії), комплекс індивідуально-типологічних особливостей і якостей, що забезпечують високу результативність та інноваційний характер професійної діяльності. Ретельне вивчення питання змістового наповнення досліджуваного поняття дозволяє розглядати готовність магістрів до інноваційної професійної діяльності як мету та результат їх професійної підготовки» [8, с. 203].

Цінність рефлексії в інноваційній діяльності полягає в тому, що вона провокує дію, орієнтована на неї, є соціально й особистісно спрямованою [9, с. 272].

Аналіз проблеми інноваційної компетентності сучасного фахівця не дозволяє залишити поза увагою важливість інноваційності власне освіти та освітнього середовища, в якому має відбуватися формування інноваційної готовності майбутнього професіонала. Вважаємо, що стосовно цього ракурсу проблеми доцільно звернутися до роботи О. Г. Марченко, в якій автор розкриває зміст інноваційного освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах як джерела можливостей для саморозвитку

курсантів та вказує: «Ураховуючи основну мету інноваційної освіти, яка полягає в тому, щоб навчити фахівця адаптуватися до будь-якої ситуації, безпосередньо включитися до життєвого процесу, можна стверджувати, що інноваційне освітнє середовище є ресурсом сумісної діяльності, де між окремими інститутами, програмами, суб'єктами освіти, освітніми спільнотами починають вибудовуватися визначені зв'язки і відносини. Інноваційне освітнє середовище передбачає організацію сприятливих умов для засвоєння особистістю нового досвіду навчально-професійної діяльності, перегляду ціннісно-сміслової сфери, переосмислення змісту свідомості, діяльності, поведінки, оволодіння прийомами самоосвіти, саморозвитку» [10, с. 100–101].

У дослідженні проблеми формування інноваційної компетентності майбутнього педагога під час навчання. К. Й. Артамонова наголошує на тому, що інноваційна компетентність є результатом теоретичної та практичної готовності педагога до здійснення професійної діяльності з використанням нововведень. Вчена вважає, що інноваційна компетентність має такі базові складові професійної підготовки: ціннісно-сміслові орієнтири підготовки, структуру та зміст процесу професійної підготовки, педагогічний інструментарій та педагогічні умови професійної підготовки [11, с. 18–19].

Зокрема К. Й. Артамонова пропонує чотири підходи до розгляду змісту та структури інноваційної компетентності (табл.1).

Таблиця 1

Чотири підходи у вивченні змісту та структури інноваційної компетентності

Підходи	Представники	Особливості
Перший (функціональний)	С. Н. Новікова, Л. С. Подимова, Н. В. Васильєва, І. О. Мальцева	Пов'язаний із практикою побудови та організації освітнього процесу
Другий (особистісний)	К. Й. Артамонова, Л. К. Гребенкіна, Л. П. Ілларіонова, Л. Н. Лесохіна	Потенційні можливості та здібності особистості до саморозвитку та вирішення завдань інноваційного характеру
Третій (культурологічний)	К. Й. Артамонова, І. Ф. Ісаєва, Є. Г. Силаєва, Є. Н. Шиянов	Розглядається як соціальне явище, обумовлене зовнішніми обставинами й детермінованими проявами особистісних утворень інтеграційного характеру (спрямованості особистості, позиції та стилю професійної діяльності) майбутнього фахівця як суб'єкта культури
Четвертий (віртуальний)	М. Є. Вайндорф-Сисоєва, В. Б. Моїсеєв, В. І. Нечаєв, С. О. Шаронова	Розцінюють віртуальну мобільність в умовах розгорнутої кіберсоціалізації особистості як основний механізм формування інноваційної компетентності майбутнього фахівця, а дистанційне навчання – як засіб підготовки до інноваційної діяльності

У рамках першого (функціонального) підходу інноваційна компетентність розглядається як механізм реалізації ціннісно-сміслових орієнтирів та змісту продуктивної професійної діяльності; у свою чергу, формування інноваційної компетентності являє собою складову частину єдиного навчального процесу у вигляді формування готовності до інноваційної діяльності через подальше продовження навчання. У межах функціонального підходу формування інноваційної компетентності здійснюється завдяки: навчанню, вихованню, розвитку, професійному самовдосконаленню, самоосвіті, знайомству з інноваціями, обміну досвідом та ін. Функціями інноваційної компетентності виступають здатність адаптуватися до нового середовища та змін у ньому, розкриття професійних і загальнокультурних здібностей, набуття майстерності та нових способів для самореалізації в сучасному світі [11, с. 19–20].

Щодо специфіки другого (особистісного) підходу можна сказати, що його прихильники трактують інноваційну компетентність як інструмент саморозвитку особистості та спосіб самореалізації індивідуума, основною роллю якої є формування та розвиток особистісних якостей фахівця. Представники цього підходу вважають, що інноваційна компетентність сприяє появі молодих фахівців з широким кругозором, з високим рівнем інтелектуальних здібностей, готових до професійного спілкування та отримання необхідних знань, умінь і навиків для майбутньої професії та успішної участі в житті суспільства. Згідно з цим підходом, інноваційна компетентність закріплює віру особистості в те, що вона спроможна впоратися зі змінами навколишнього середовища, контролювати себе та не знаходитися під контролем інших, впливати на життєві ситуації рефлексивним засобом, сприймати ризики як нові рушійні сили [11, с. 20].

Третій (культурологічний) підхід передбачає, що інноваційна компетентність – складний комплекс, який складається з процесу оволодіння професійною та іншими видами культури, яка для майбутнього фахівця дає чудову можливість отримання та передачі знань і є механізмом культурного й інтелектуального обміну. Найбільш цікавою ми вважаємо думку про те, що інноваційна компетентність виступає формою інтернаціоналізації професійної освіти за допомогою ідентифікації себе з професією [11, с. 22].

Четвертий (віртуальний) підхід пропонує розглядати інноваційну компетентність як засіб здійснення підготовки кадрів до інноваційної діяльності за допомогою віртуального освітнього середовища, як пошук коштів і резервів підвищення ефективності підготовки фахівця через використання можливостей локальних, корпоративних і глобальних комп'ютерних мереж [11, с. 23].

Отже, на наш погляд, неможливо виокремити єдиний правильний підхід до визначення поняття інноваційної компетентності, тому варто його розглядати та враховувати з різноманітних точок зору й поглядів, оскільки сьогоденні суспільство вимагає постійного оновлення і модернізації підготовки сучасного фахівця та формування його готовності до інноваційної діяльності як професійно важливої риси, що обумовлює його конкурентоздатність та ефективність в умовах виконання професійної діяльності.

Висновки. Можемо сказати, що сучасність проблематизувала та окреслила нові напрямки наукових пошуків учених, одним з яких є вивчення готовності особистості до діяльності, що потребує інновацій. Аналіз літератури виявив досить велику прогалину у вивченні інноваційної компетентності сучасного фахівця у професійній діяльності взагалі, а більшість робіт зосереджена на готовності фахівця до інновацій у професії в освітньому процесі. Інноваційну компетентність фахівця варто розглядати як важливу складову особистості, без якої неможливо ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах постійної трансформації та глобалізації суспільства. Різноманітні підходи у трактуванні поняття інноваційної компетентності детально розкривають структурні компоненти та зміст цього феномена, що дозволяє визначити специфіку інноваційної компетентності й необхідність її ефективної реалізації у базових характеристиках сучасного фахівця.

Перспективами подальших досліджень ми вбачаємо емпіричне дослідження окресленої проблеми та на основі отриманих результатів створення програми соціально-психологічного тренінгу, яку можна буде застосовувати під час фахової підготовки в рамках навчального процесу майбутнього професіонала, що допоможе на початкових етапах професійного становлення підготувати особистість до інновацій в роботі.

Список бібліографічних посилань

1. Лазарев В. С., Мартиросян Б. П. Педагогическая инноватика: учебник. М.: Багира-2, 2006. 360 с.
2. Лапин Н. И. Актуальные проблемы исследования нововведений // Социальные факторы нововведений в организационных системах: сб. тр. семинара. М., 1980. С. 5–22.

3. Пригожин А. И. Инноватика – зачем она? *Проблемы теории и практики управления*. 1988. № 2. С. 52–59.
4. Чудакова В. П. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10. Київ, 2016. 474 с.
5. Создание системы естественнонаучной и технологической подготовки молодежи к инновационной деятельности: монография / отв. ред. А. П. Усольцев, Т. Н. Шамало. М. – Берлин: Директ-Медиа, 2014. 251 с.
6. Низамова Г. А. Инновационная личность: модель и характеристики // Подготовка научно-педагогических кадров для технических университетов: проблемы и перспективы: материалы VII Международ. регион. конф. IGIP по инж. педагогике. М.: МАДИ, 2017. С. 112–123.
7. Шмелева Е. А., Кисляков П. А. Инновационный потенциал личности: психология формирования в вузе // Гуманитарные основания социального прогресса: сб. ст. Международ. науч.-практ. конф.: в 8 ч. Ч. 8 / под ред. В. С. Белгородского, О. В. Кашеева, В. В. Зотова, И. В. Антоненко. М.: ФГБОУ ВО «МГУДТ», 2016. С. 228–233.
8. Ковальчук О. М. Підготовка магістрів гуманітарних спеціальностей до інноваційної професійної діяльності в умовах ступеневої освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луцьк, 2016. 311 с.
9. Калюжка Н. С. Закономірності та принципи формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 2. С. 270–277.
10. Марченко О. Г. Інноваційне освітнє середовище у вищих військових навчальних закладах як джерело можливостей для саморозвитку курсантів. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. 2017. № 5. С. 98–104.
11. Артамонова Е. И. Формирование инновационной компетентности педагога в процессе обучения в вузе. *Педагогическое образование и наука*. 2013. № 5. С. 17–26.

Надійшла до редколегії 23.05.2017

ЕВДОКИМОВА Е. А., АЛЕКСЕЕНКО Н. В. ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНАЯ ЧЕРТА СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Представлены результаты теоретического исследования проблемы инновационной компетентности в профессиональной деятельности как важной черты специалиста в современном обществе. Рассмотрена дефиниция понятия инновационной компетентности в различных литературных источниках и определены основные научные подходы к определению содержания и структуры данного феномена. Инновационная компетентность понимается как обязательная компетенция специалиста, без наличия которой исключается эффективное выполнение профессиональной деятельности личностью, поскольку требует от неё готовности к изменениям в связи с постоянными нововведениями и модернизациями, которые происходят в обществе.

Ключевые слова: инновационная компетентность, профессиональная деятельность, компетенция, специалист, нововведения, готовность к изменениям.

YEVDOKIMOVA O. O., ALEKSIEIENKO N. V. INNOVATIVE COMPETENCE AS A PROFESSIONALLY IMPORTANT FEATURE OF A MODERN SPECIALIST

The authors have provided results of theoretical research of the problem of innovative competence in professional activity as an important feature of a specialist in modern society. In science, the various approaches to studying this phenomenon in terms of the educational sphere are rather widely represented, in contrast to the consideration of this problem in the plane of other types of professional activity.

The authors of this article believe that the study of innovative competence of a specialist as an important competence within professional activity requires theoretical analysis from a psychological point of view. They reveal various interpretations of the concept of innovative activity, which is interpreted as a complex system that includes mechanisms for the implementation of value and semantic landmarks and the content of productive professional activities: training, education, development, self-education, acquaintance with innovations; innovative activity is also an instrument for self-development of an individual and a mean of self-realization of an individual, whose main role is the formation and development of personal qualities of a specialist. Innovative competence contributes to the emergence of young professionals with a broad outlook, with a high level of intellectual abilities, ready for professional communication and the acquisition of the necessary knowledge, skills and abilities for the future profession and successful participation in society activities. It has been determined that innovative competence also serves as a form of internationalization of vocational education through self-identification with the profession and is a mechanism of cultural and intellectual exchange, which, in turn, helps to find the personality of their own reserves to increase efficiency by using the opportunities of local, corporate and global computer networks.

It has been established that innovative competence in the psychological sense directly depends on the presence of innovative potential of a specialist, which the authors define as a measure of the ability to implement innovative transformations and the introduction of innovations, that is, the availability of the necessary psychological resources and the degree of intensity of their use to ensure effective performance of innovative activity by a specialist and relaying innovative experience.

Various approaches in the interpretation of the concept of innovative competence reveal in details the structural components and content of this phenomenon, which allows to determine the specificity of innovative competence and the need for its effective implementation in the basic characteristics of a modern specialist.

Keywords: *innovative competence, professional activity, competence, specialist, innovations, readiness for changes.*
